

SPATIAALISET PREFERENSSIT JA MUUTTAMINEN – MAANTIETEELLINEN NÄKÖKULMA

Fil. lis. Anssi Paasi

Joensuun korkeakoulu, suunnittelu- ja kulttuuri-
maantieteen vt. lehtori

Aikaisempi tuotanto liittyy maantieteen meto-
dologiaan ja muuttoliiketutkimukseen.

Maantiede muuttoliiketutkimuksessa

Maantieteen tehtäväksi jäänyt osa muutto-
liiketutkimuksen käytännössä on ollut tois-
taiseksi empiirisäpaineinen. Teoreettista
ainesta tutkimuksille on haettu pääasiassa
muilta yhteiskuntatieteiltä. Perinteisesti
maantieteilijät ovat tarkastelleet muuttoil-
miöitä aggregaattitasoisena kuvaten usein
vain muuttovirtojen suuntautumista tilasto-
alueiden välillä (vrt. Vartiainen 1978). Vaik-
ka maantiedettä on tieteenaloja koskevassa
metodologisessa keskustelussa perinteisesti
pidetty jonkinlaisena **tilaulottuvuuden** eri-
tyistieteenä, ei tila-käsitteen merkitystä ole
juuri pohdittu empiirisessä maantieteelli-
sessä tutkimuksessa. Sama huomio koskee
myös maantieteellistä muuttoliiketutkimusta
siitä huolimatta, että muuttoliike on mitä
suurimmassa määrin **spatialinen**, ts. tilaan
liittyvä inhimillinen ilmiö.¹ Tila-ulottuvuus
problematisoituu muuttoilmiössä hyvin mo-
nella tavalla.

Tässä artikkelissa lähestytään tilaproblema-
tiikkaa maantieteen metodologisesta ja em-
piirisestä näkökulmasta tarkastelemalla muut-
tajien **tilapreferenssejä** sekä muuttoilmiön vä-
listä yhteyttä. Metodologiset huomiot liitty-
vät sekä maantieteellisten tilapreferenssitut-
kimusten että muuttoliiketutkimuksen prob-
lematiikkaan yleensä. Empiirinen tarkastelu
suoritetaan lähinnä eksploratiivisessa mieles-
sä, jolloin viiden eri aluetasolla tapahtuvaa
muuttoliikettä kuvaavan kyselyaineiston
avulla pohditaan tilapreferenssien mahdolli-
sia vaikutuksia muuttopäätöksiin. Luonteel-
taan tarkastelu kuuluu ns. behavioraalisen
maantieteen alaan (ks. Paasi 1980).

Tilan luonteesta muuttoliikkeessä

Muuttaminen on liikettä ajassa ja tilassa, ts.
se on inhimillinen spatialinen prosessi. Ai-
ka-ulottuvuudella ei ole yleensä merkitystä
itse muuttotapahtuman kannalta vaikkakin
muuttajien tekemä muuttopäätös on tietysti

ajassa etenevän "valintaprosessin" tulos. Toisaalta ajallisen ulottuvuuden spesifiointi on välttämätöntä suhteutettaessa muuttoilmiötä esimerkiksi alueelliseen kehitykseen (ks. Vartiainen 1979a s. 5). Varsinaisessa muuttoilmiöketutkimuksessa tila-ulottuvuus jää yleensä kokonaan pois tai sitten se "operationaalistetaan" yksiulotteiseksi, **aluekehikoksi, etäisyydeksi** tai **suunnaksi**, ts. tilan operationaaliset muodot ovat tällöin tavallaan geometrisiä (ks. esim. Paasi 1980, Vartiainen 1978). Absoluuttisessa aluekehikossa tarkastelu suoritetaan (aika-ulottuvuuden suhteen) joko prosessina tai poikkileikkauksena. Etäisyyttä käytetään tutkimuksissa yleensä selittäväenä muuttujana. Kun tila käytetään selittäväenä tekijänä, on se yleensäkin etäisyyssmuodossa tai jonkinlaisena etäisyyden transformiona (ks. Rumley 1979). Em. käytäntöön liittyy ainakin implisiittisesti oletta-
mus tilasta kausaalisenä voimana. Maantieteen näkökulmasta on kuitenkin nyttemmin huomautettu, että pelkän tilalla selittämisen sijasta tulisi pyrkiä myös laajemmin ymmärtämään tilan itsensä merkitystä muuttoilmiöissä (ks. Vartiainen 1978).

Muuttoilmiön perinteinen maantieteellinen tutkimus on samaistunut ilmiön selittämiseen tietyillä "alueita" kuvaavilla variaabeleilla. Ko. lähtökohta on liittynyt muuttoilmiön tarkasteluun erityisesti alueiden välisenä aggregaattivirtoina ja niiden muuttotaseina – lähtökohta on ollut makroanalyttinen. Selitysmalleiksi hyväksytyt mekanistisen paradigman mukaisesti muuttoilmiötä on tutkittu ja selitetty mm. Newtonin klassisen fysiikan gravitaatiomallianalogialla. Analogiamallin kehitelmissä on kylläkin myöhemmin otettu huomioon Newtonin fysiikan edellyttämän absoluuttisen tilan olettauksen epärelevanttius, kun tarkastellaan todellisuuden ilmiöitä. Niinpä esimerkiksi etäisyyden merkitys ei **sosiaalisessa tilassa** ole vakio, kuten Newtonin fysiikan absoluuttisessa tilassa. Maantieteellisessä muuttoilmiöketutkimuksessa gravitaatiomallin lähinnä analyttisen käytön eräänä keskeisenä teemana onkin ollut etäisyyskertoimen estimointi - ei

niinkään mallin deduktiivinen käyttö (ks. Vartiainen 1979 a s. 9, ks. myös Gale 1975, Woods 1979, Hyman & Gleave 1979). Em. selitysmalli on **objektivistinen** perustuen olettamukseen siitä, että muuttoilmiö voidaan selittää parhaiten liittämällä siihen sekä fyysisestä että kulttuuriympäristöstä mitattuja attribuutteja välttämättä tavasta, jolla potentiaaliset muuttajat havainnoivat ja mieltävät reaaliympäristöä ja ympäristön piirteitä. Eräänlaisena vastareaktionä em. mallille on kehittynyt **behavioraalinen** selitysmalli (ks. esim. Short 1978). Sen mukaisesti muuttoilmiö voidaan selittää parhaiten analysoimalla muuttajien kognitioita, havaintoja ja arviointoja, muuton lähtö- ja tulosijaintiin liittyvistä tekijöistä, ns. väliintulevia tekijöitä sekä muuttajien henkilökohtaisia ominaisuuksia ja tutkia miten nämä vaikuttavat muuttopäätöksiin (vrt. White 1980).

Yksittäisen muuttajan näkökulmasta sekä aluekehikoiden että etäisyyden merkitys oletettavasti hämärtyy ja tila konkretisoituu lähinnä **elinympäristönä**. Elinympäristö on se osa tilasta, jossa ihmisen elämäntapa pääasiassa realisoituu, erilaiset elämäntilanteet ja koko arkielämä saavat konkreettisen sisälteensä. Koska jokaisen ihmisen elinympäristö on tavallaan uniikki, ei sen tarkastelussa voida laiminlyödä sen kokemisen merkitystä. Tilan subjektiivisen kokemisen piiriin kuuluvat myös tilapreferenssitutkimukset, joiden avulla voidaan selvittää, mitkä tilan ulottuvuudet ovat yksilön suosiossa ja mitkä eivät. Vaikka esim. Abler ym. (1977) toteavat, että "the spaces in which people live are much more psychological than absolute"², ei koetun tilan suhteellisen luonteen tarkastelu saisi kuitenkaan johtaa puhtaaseen subjektivismiin, koska ihmisten kokemalla tilalla on tietysti juurensa "objektiivisessa" todellisuudessa. Kokemisen merkitystä ei kuitenkaan ole syytä vähätellä, koska yksilön hyvinvoinnin tärkeä komponentti on hänen oma käsityksensä todellisuudesta, Knox ja McLaran (1978) ovatkin osuvasti huomautaneet, että ihmisten havainnot sinänsä ovat reaalisia ja usein toiminta tapahtuu niiden

pohjalta. Yksittäisen muuttajan näkökulmasta voidaan kritisoida muuttoliiketutkimuksissa usein teoreettisena viitekehyyksenä käytettyä Leen (1969) "migratioteoriaa", joka lienee kuitenkin pikemminkin induktioperusteinen yleistys, kuin teoria sanan varsinaisessa merkityksessä (vrt. Tissari 1973).

Lee olettaa mallissaan lähtö- ja tuloalueen. Kritiikin ytimenä maantieteen näkökulmasta voidaan pitää sitä, että Lee käyttää alue-käsitettä tarkemmin erittelemättä - yksilötason tutkimuksen lähtökohdaksi Leen "alue" on liian yleinen. Sosiologisia työntö- veto-teorioita, joihin Leenkin teoria kuuluu, on arvosteltu yksipuolisuudesta. Kritiikin kohteena ovat mm. olleet rationaalisen, päämäärähakuisen käyttäytymisen olettaus sekä (lähinnä makronäkökulmasta) sosiaalisten tekijöiden irrottaminen yhteiskunnan aineellisesta perustasta (ks. Vartiainen 1978, Söderling 1980). Maantieteen näkökulmasta pistää kuitenkin selvimmin silmään spatiaalisen ulottuvuuden spesifioimattomuus. Esimerkiksi alue-käsite vaatii yksilötason näkökulmasta spesifioinnikseen ainakin sen, viit- taako se ensisijaisesti johonkin "alueeseen" sinänsä (vailla attribuutteja), paikkaan (yksilöiden kokemuksen keskuksena), sijaintiin jne. Myös Leen teoria jättää viime kädessä vastaamatta maantieteen kannalta tärkeään kysymykseen, mikä on "alue" muuttajan kannalta.

Koska tässä artikkelissa on teemana yksilötason muuttoliiketutkimus, spesifioidaan seuraavassa eräitä yksilötasoisessa muuttoliiketutkimuksessa perinteisesti käytettyjä käsitteitä.

Behavioraalisen muuttoliiketutkimuksen käsitteistä

Behavioraaliseen muuttoliiketutkimukseen keskeisesti liittyvä käsite on **paikkahyöty** (place utility), joka viittaa niihin hyötyihin, jotka yksilö arvioi saavansa jostakin sijainnista tilassa (ks. Wolpert 1965)³. Käsite on runsaassa käytössä tullut yhä monimerkitykselli-

semmäksi ja esim. Michelson (1977) on todennut sen merkityksen hajaantuneen jopa siinä määrin, että koko käsite on vaarassa muodostua abstraktioksi. Lieberin (1978, 1979) mukaan yksilötason muuttoliiketutkimuksessa muuttopäätösprosessin käsitteellistäminen on hankalaa erityisesti spatiaalisen "ärsykkeen" osalta, mikä aiheuttaa sen, että käytännön tutkimustilanteissa joudutaan ilmiön yksinkertaistamiseen. Joka tapauksessa Wolpertia (1965) voidaan pitää ensimmäisenä, joka pyrki kehittelemään yksilön päätöksentekoon perustuvan "spatialisen" mallin muuttamisesta. Wolpertin mukaan jokaisella yksilöllä voidaan ajatella olevan mielessään tietynlainen "paikkahyötymatriisi", joka ilmentää muuttopäätöksen kompleksisuutta kuvatessaan sitä informaatiota, joka muuttajalla on mielessään järjestyneenä tietyistä paikoista (1...n) niiden kyseisen yksilön kannalta keskeisten attribuuttien suhteen. On tietenkin syytä korostaa ko. "matriisi-idean" teknisyyttä ja esimerkinomaisuutta, todellisuudessa ihmisten omaama informaatio ei liene järjestynyt "formaalisesti". Koska kaikki attribuutit eivät ole samanarvoisia yksilön päätöksenteossa, on jokaisen variaabelin osalta olemassa tietty maksimilataus, joka sattuu tietyn paikan osalle. Whiten ja Woodsin (1980) mukaan näitä latauksia käytetään hyväksi painotettaessa attribuuttien suhteellista tärkeyttä. Niinpä varsinaisen muuttoilmiö voidaan siten teorian mukaan tulkita seuraukseksi siitä, että henkilökohtaisen paikkahyötymatriisin painotus muuttuu tai siitä, että yksilön tilasta omaama informaatio (tai sen sisältö) muuttuu - tila problematisoituu yksilön kannalta.

Mallia voidaan kritisoida siitä, että painottaessaan yksilöiden päätöksenteon ultrarationaalista luonnetta, se hahmottaa todellisuutta yksipuolisesti, koska viimekädessä muuttamisen muoto organisoituu vallitsevien työ- ja asumomarkkinoiden muodon mukaisesti. Muutto ei läheskään aina liity yksinomaan yksilön tarpeiden tai tavoitteiden muutoksiin vaan primäärisenä syynä voi yhtä hyvin olla jokin ulkopuolinen pakote, kuten

hätö jne. (ks. Summa 1980a). Lisäksi on syytä huomauttaa, että yksilön tavoitteet sinänsä eivät "nouse tyhjistä" vaan ovat moninaisten informaatio-, sosiaalisatio- ja oppimisprosessien välityksellä riippuvaisia yhteiskunnan sosiokulttuurisesta rakenteesta. Samoin yksilöiden muuttopäätösten ehdot ovat osaltaan taloudellisten makroprosessien määrittämiä ja riippuvat myös yksilöiden kyvyistä käyttää mahdollisuuksia hyväkseen (ks. Wiman 1975).

Spatiaalisten preferenssien luonteesta

Erityisesti maantieteessä on tutkittu ihmisten spatiaalisia preferenssejä jo 1960-luvulta alkaen⁴. Tutkimusten keskeisenä ideana on ollut se, että vastaajat (yleensä opiskelijoita) ovat laittaneet miellyttävyyssjärjestykseen valmiiden aluejakojen mukaisia alueita (esim. hallinnollisia tai maantieteellisiä). Olen toisaalta kritisoinut tätä lähtökohtaa, koska ei ole suinkaan itsestään selvää, onko ihmisten mieltämä spatiaalinen todellisuus yksiselitteisesti minkään valmiin aluekehikon mukainen (ks. Paasi 1980a, b). Perinteisiä tilapreferenssitutkimuksia voidaan arvostella myös yksipuolisesta metodikeskeisyydestä sekä siitä, että tutkimuksissa ei ole tutkittu sitä, mikä merkitys näillä mielikuvilla on. Niinpä muuttoliiketutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ongelma onkin se, mikä vaikutus tilapreferensseillä on ihmisten spatiaaliseen liikkuvuuteen.

Kompleksinen muuttoilmiö (kuten myös tilapreferenssit) ilmenee eri aluetasoilla, joiden ääripäinä voidaan toisaalta pitää kansainvälistä tasoa ja toisaalta paikallistasoa (esim. kunnat). Maan sisäinen muutto eli maassamuutto on luokiteltavissa eri tyyppeihin mm. keskusjärjestelmän suhteen. Muuttoliikkeen ja aluejärjestelmän spesifioinnissa keskeinen käsite on **työmarkkina-alue**. Maassamuuttoa voidaan pitää työmarkkina-alueiden välisenä muuttona. Keskusten sisäistä eli paikallismuuttoa voidaan puolestaan pitää työmarkkina-alueiden sisäisenä muuttona⁵. Työmarkkina-alueiden sisällä muuttoa ohjaavat

asuntomarkkinat (ks. Paasi & Vartiainen 1981). Myös tilapreferenssien mahdollisia vaikutuksia muuttoon pohdittaessa tämä jaotus työ- ja asuntomarkkinoihin antaa pohjan tarkastelulle. Oletamus siitä, että muuttajat liikkuvat tilapreferenssiensä mukaan sisältää myös oletuksen siitä, että muuttaminen on **kysyntäpainotteinen** ilmiö, missä muuttajat valitsevat asuinpaikkansa rationaalisen päätöksenteon pohjalta. On kuitenkin huomattava, että valtakunnan tasolla muuttovirtojen suuntautumista ohjaa käytännössä paljolti työpaikkojen ja paikallistasolla asuntojen ja tonttien **tarjonta**. Ryhdyttäessä tarkastelemaan muuttajien preferenssien realisoitumista tulee siis pelkkien subjektiivisten mielikuvien tutkimisen sijasta suhteuttaa nämä mielikuvat esim. muuttajien aikaisempaan spatiaaliseen liikkuvuuteen, muuttamisen motiiviperustaan sekä muuttopäätösprosessiin.

Empiirisiä näkökohtia

Seuraavassa tarkastellaan viiden aineiston avulla muuttoliikkeen ja tilapreferenssien mahdollisia yhteyksiä eri aluetasoilla. Valtakunnan tasoista kaukomuuttoa tarkastellaan Pohjois-Karjalan maankuntakeskukseen, Joensuuhun v. 1978 muuttaneiden (otos N=125) ja maalaiskuntiin, Ilomantsiin ja Tuupovaaraan v. 1977–78 muuttaneiden (otos N=99) osalta. Kaukomuutto määritellään tässä muutoksi, joka tapahtuu kauempaa kuin tulokunnan naapurikunnista. Keskuksen ja ympäristön välistä muuttoliikettä tarkastellaan seuraavassa kaksisuuntaisesti, koska ko. muuton problematiikka poikkeaa oleellisesti toisistaan muuttosuunnan mukaan (Paasi & Vartiainen 1981). Tarkastelun kohteena ovat tällöin vuonna 1978 ympäristökunnista Joensuun kaupunkiin muuttaneet (otos N=94) ja edellisen vastavirtana Joensuusta v. 1977–78 Liperin kuntaan muuttaneet (otos N=121), mikä aineisto kuvaa nykyään yhä yleistyvää keskuksesta ympäristöön muuttoa. Lisäksi vertailumielessä tarkastellaan Joensuun paikallismuuttoa v. 1978 kuvaavaa aineistoa (otos N=126). Tutkimus-

aineistot on hankittu kyselymenetelmällä (v. 1979), josta syystä tuloksia tulkittaessa on pidettävä mielessä ko. tekniikan käyttöön liittyvät rajoitteet. Muuttopäätösprosessiin liittyvien näkökohtien tiedustelu muuton jo tapahduttua on hankalaa, koska tällöin on vaikea kontrolloida, missä määrin vastauksiin sisältyy muuton jälkeisten kokemusten vaikutuksia (vrt. Kultalahti 1972). Preferenssien merkityksen tarkasteluun eksploratiivisessa mielessä aineistoa voidaan kuitenkin käyttää, koska perinteisissä preferenssitutkimuksissa ei ole juuri lainkaan tutkittu preferenssien ja muuttamisen välistä yhteyttä. Preferenssien merkityksen kasvun on kuitenkin ajateltu olleen jopa yhtenä syynä siihen, että Suomen maassamuutossa tapahtui hidastumista 1970-luvun puolivälissä (ks. Kyykkä ym. 1978). Varsinaisestihan tuolloista muuttoliikkeen hidastumista on selitetty mm. tuotantotoiminnan suhdannedynamiikalla eli lopulta lamaksi käänntyneellä laskusuhdanteella (esim. Vartiainen 1976b). Muuttovirtojen ja preferenssien välisen suhteen selvittämisellä on ajateltu olevan erityisesti merkitystä, mikäli muuttovirtoihin haluttaisiin vaikuttaa (Hautamäki 1976).

Muuttoprosessi voidaan sijaintipaikan osalta jakaa komponenttiin, vanhaan ja uuteen sijaintiin, jolloin molemmilla lienee aina merkitystä muuttopäätökseen. Muuttopäätösprosessi sinänsä jaetaan yleensä päätökseen muuttamisesta ja päätökseen jonnekin sijoittumisesta (ks. esim. Brown & Moore 1971). Muuttamisen peruskomponenttina voidaan pitää **asuntoa**, koska muuttamisen yhteydessä muuttajat vaihtavat aina asuntoa, vaikka elinympäristön muut komponentit pysyisivätkin muuttumattomana - näinhän voi käydä esim. paikallismuutossa (vrt. Jakobsen 1969). Asunnon saanti on myös kaikenlaisen muuttamisen **välttämätön** mutta ei riittävä ehto.

Empiirisen tarkastelun perustana on taulukko 1, johon on kerätty kutakin muuttotyyppiä edustavan kyselyaineiston analyysin tulokset. Aluksi muuttajilta tiedusteltiin, olisi-

vatko he halunneet jäädä entiselle asuinpaikakunnalle (paikallismuutossa kaupungin osa-alueelle), mikäli se olisi ollut mahdollista työn, asunnon tai opiskelun puolesta. Tulosten mukaan entiselle asuinpaikalle olisi jokaisessa muuttotyyppissä halunnut jäädä yli puolet muuttaneista, mikä viittaa muuttamisen olleen jollakin tavalla "pakollista". Nykyinen sijainti ja siinä saavutettavissa olevat mahdollisuudet ovat "ajaneet" muuttajan liikkeelle, vaikka entistä sijaintia sinänsä ei haluttaisikaan jättää. Muuttaminen voi heijastaa paitsi ulkopuolista pakotetta, myös tiettyä elämänkaaren vaihetta (ks. Michelson 1977, Short 1978). Muuttamisen tietynlainen "pakollisuus" ei näytä välttämättä tarkoittavan sitä, että muuttaminen sinänsä koettaisiin vastenmieliseksi. Jokaisessa tarkasteltavana olevassa muuttotyyppissä noin 70 % vastaajista näet katsoi muuttaneensa mielellään sen jälkeen kun oli "joutunut" tekemään muuttopäätöksen. Mielenkiintoista on se, että muuttajien vastauskaumat muistuttavat varsin paljon toisiaan, vaikka aineistot edustavat hyvin eri tyyppistä spatiaalisen liikkuvuuden skaalaa.

Muuttopäätöksentekoon kuuluu uuden sijoittumispaikan pohdinta, sikäli kun vaihtoehtoja on tarjolla. Tässä saatujen tulosten mukaan vaihtoehtoisia sijoittumispaikkoja nykyiselle on ollut ainoastaan noin joka viidennellä muuttajalla, ympäristökunnista keskukseen muuttaneista ainoastaan 3 %:lla. Noin kolmasosa muuttajista katsoi vaihtoehtoisten sijoittumispaikkojen puutteen olleen ilmeinen rajoite, koska he ilmoittivat, että olisivat voineet sijoittua yhtä hyvin muuallekin jos vain vaihtoehtoja olisi ollut tarjolla.

Miksi sitten muutetaan? Tässä esitettävät tulokset tukevat muuttoliiketutkimuksista tuttuja havaintoja siitä, että paikallismuutto liittyy ensisijaisesti asuntomarkkinoihin (ks. Boyce 1971) ja kaukokuutto työmarkkinoihin (esim. Huuhtanen 1975, Klaassen 1974, Hart 1973). Vähemmän tutkimuksen kohteena ollut ympäristöstä keskukseen muutto

Taulukko 1. Muuttopäätöstä ja muuttajien preferenssejä kuvaavat tiedot (%).

	Muuttotyyppi					
	N =	K-J	K-IT	Y-J	J-L	J-J
MUUTTOHALUKKUUS						
- erittäin mielellään muuttaneet		67	54	69	69	68
- kiinnostunut mutta epäilevä		26	34	21	23	29
- muuttaminen oli vastenmielistä		3	6	3	2	1
- ei osaa sanoa		4	6	7	6	2
JÄÄNTIHALUKKUUS ENTISELLE ASUINPAIKALLE						
- olisi halunnut jäädä		58	58	54	63	43
- ei olisi halunnut jäädä		38	32	32	32	52
- ei osaa sanoa		4	10	14	5	5
SIJOTTUMISVAIHTOEHDOT						
- pyrki vain nykyiseen		50	52	72	42	44
- oli myös muita vaihtoehtoja		18	13	3	21	18
- olisi muuttanut mahd. muualle jos olisi ollut tiedossa vaihtoehtoja		32	30	23	34	38
- ei osaa sanoa		-	5	2	3	-
MUUTTAMISEN SYYT						
- asunto/asuinympäristö		13	9	37	61	80
- työhön/työpaikkaan liittyvät syyt		46	62	26	25	4
TILAPREFERENSSIT						
- nykyinen as.paikka sijaitsee miellyttävällä asuinalueella valtakunnantasolla		68	66	77	73	71
- nykyinen asunto sijaitsee miellyttävimmässä yhdyskuntatyyppissä		43	42	28	63	41
MUUTTAJIEN TYPOLOGIA PREFERENSSIEN MUKAAN						
- syntymäpaikan suosijat		10	20	9	18	17
- mukautajat		25	10	43	12	29
- muistelijat		16	15	3	22	10
- unelmoijat		26	18	11	18	17
- epäröijät		23	37	33	30	27

Muuttotyypit: K-J = Kaukokuutto Joensuuhun
 K-IT = Kaukokuutto Ilomantsiin ja Tuupovaaraan
 Y-J = Muutto Ympäristökunnista Joensuuhun
 J-L = Muutto Joensuusta Liperiin
 J-J = Joensuun paikallismuutto

sijoittuu motiiviperustaltaan kauko- ja paikallismuuton väliin siten, että asunotosyyt näyttävät olevan hieman tärkeämpiä kuin työsyyt. Keskuksesta ympäristöön muutto taas

muistuttaa motiiviperustaltaan lähinnä paikallismuuttoa, jolloin asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät syyt ovat selvästi tärkeimpiä. Tämä ilmentää myös kaupungin aluera-

kenteen hajoamista siten, että asuntomarkkina-alue ulottuu hallinnollisen rajan yli naapurikunnan alueelle. Keskuksen ja ympäristön välinen lähimuutto onkin kaksisuuntaisuudessaan erinomainen esimerkki aggregaattitasoisiin muuttoliiketutkimuksiin liittyvän fyysis-abstraktin tilan poikkeavuudesta verrattuna yksilötason tarkastelun ilmentämään sosiaaliseen tilaan. Vaikka fyysinen etäisyys muutoissa voi olla sama, muuttamisen sosiaalinen luonne poikkeaa muuttovirran suunnan mukaan toisistaan ratkaisevasti. Esim. Paasi ja Vartiainen (1981) ovat todenneet, että keskuksesta ympäristöön muuttaa tyyppillisesti ensimmäisen omistusasuntonsa hankkinut nuorehko aviopari. Vastaavasti ympäristöstä keskukseen muuttajat ovat usein työn tai avioliiton takia vanhempiensa luota poismuuttavia nuoria. Täten lähimuutossa heijastuu nimenomaan muuttajien elinkierto.

Muuttajien tilapreferenssejä tarkastellaan tässä sekä horisontaalisella että vertikaalisella tasolla. Horisontaalisilla preferensseillä tarkoitetaan valtakunnantason osa-alue mielityksiä ja vertikaalisilla yhdyskuntatyyppien preferoimista (vrt. Paasi 1980a). Horisontaalisten preferenssien tutkimiseksi vastaajille annettiin perinteisissä tilapreferenssitutkimuksissa käytettyjen valmiiden aluejakojen sijasta tyhjä Suomen karttapohja, johon he saivat rajata alueen, jossa he mieluiten asuisivat mikäli se olisi mahdollista työn ym. seikkojen puolesta⁶. Alueen rajaamisen apuvälineenä kyselylomakkeessa oli kartta, johon oli merkitty runsaasti alueen rajaamista helpottavia paikannimiä. Vertikaalisia preferenssejä vastaajilta tiedusteltiin kysymällä miellyttävintä yhdyskuntatyyppiä annetuista vaihtoehdoista (kaupunki, maaseutu kaupungin ympärillä, taajama maaseudulla, varsinaisen maaseutumainen haja-asutus). Näiden tietojen lisäksi vastaajilta tiedusteltiin mieluisinta asuinpaikkakuntaa, jossa he haluaisivat asua kaikkein mieluiten edellyttäen tietenkin, että he saisivat sieltä asunnon, työtä jne. Vertaamalla näitä tietoja nykyiseen asuinpaikkakuntaan sekä aikaisempiin asuinpaik-

koihin tarkasteltiin muuttajien preferenssien toteutumista viime muuton suhteen.

Valtaosalla muuttajista nykyinen asuinpaikkakunta sijaitsee heidän valtakunnantasolla miellyttävimpänä pitämällään alueella, joka useimmilla vastaajista sijoittui Pohjois-Karjalaan ilmentäen täten heidän syntymäseutuun. Erityisen selvältä tämä näyttää lähi- ja paikallismuutossa. Vähiten suosittu asuinalueet puolestaan sijaitsivat usein Länsi- ja Pohjois-Suomessa - lieneekö tällä sitten merkitystä Itä- ja Länsi-Suomen välisiin tunnetusti niukkoihin muuttovirtoihin (vrt. Hautamäki 1976). Miellyttävimpänä pitämänsä yhdyskuntatyyppiin muuttajat ovat päässeet selvästi harvemmin. Erityisesti ympäristökunnista keskukseen muuttajat eivät ole onnistuneet realisoimaan vertikaalisia preferenssejään. Keskuksesta ympäristöön muuttajilla tilanne on tässä suhteessa paras. On mahdotonta sanoa, muotoutuuko näkemys miellyttävimmästä asuinalueesta/yhdyskuntatyyppistä sen mukaan missä muuttaja asuu vai mihin näkemykset perustuvat.

Tämä lähtökohtaero on sikäli merkityksellinen, että jos näkemykset muotoutuvat kulloisenkin asuin ympäristön mukaan, on tämä luonnollisesti muuton lähtökohtasijainnin "vetotekijä". Jos taas käsitykset muotoutuvat muiden näkökohtien kuin oman asuin ympäristön pohjalta, on oma ympäristö työntekijä jos se ei täytä niitä toiveita, mitä sille on jollakin kriteeristöllä asetettu. Ilmeistä on kuitenkin, että kulloinenkin sijainti muokkaa ihmisten spatiaalisia mielikuvia "itselleen" edulliseen suuntaan. Useissa preferenssitutkimuksissa on havaittu ihmisten arvostavan nykyistä asuinalueitaan ja yhdyskuntatyyppiään enemmän kuin muita. (Kts. esim. Hansen 1973, Pesonen 1979, Gould 1975). Alueiden osalta tämä ilmiö näyttää toteutuvan aina kaupunginosista valtakunnanosiin saakka. Ihminen siis tavallaan sopeutuu uuteen tilan osioon, vaikka varsinaisesti siihen muutto ei olisikaan välttämättä aiempien preferenssien mukaista. Preferenssien muutoksen perusteellinen tutkiminen

vaatisi tietenkin vähintään kaksivaiheisen seurantatutkimuksen. Vertaamalla muuttajien miellyttävimmäksi nimeämää asuinpaikkakuntaa syntymäpaikkaan ja muihin aiempiin asuinpaikkoihin on seuraavassa laadittu typologia, joka kuvastaa preferenssin suhdetta muuttajien spatiaaliseen liikkuvuuteen.

1. **Syntymäpaikan suosijat** arvostavat eniten syntymäpaikkaansa huolimatta asuinpaikkojen lukumäärästä.
2. **Mukautujat** pitävät syntymäpaikastaan ja muista asuinpaikoistaan huolimatta nykyistä asuinpaikkaansa miellyttävimpänä vaihtoehtona.
3. **Muistelijat** ovat asuneet syntymänsä jälkeen useassa paikassa ja miellyttävin asuinpaikka on löytynyt matkan varrelta.
4. **Unelmoijien** mielestä miellyttävin asuinpaikkakunta ei ole mikään heidän aikaisemmista asuinpaikoistaan. Usein tällainen mielipaikka sijaitsee Lapissa tai Keski-Suomessa.
5. **Epäröijät** eivät osaa tai halua ilmaista miellyttävintä asuinpaikkakuntaansa.

Typologian mukaan muuttajien preferenssit eivät liity pelkästään syntymäpaikkaan tai nykyiseen asuinpaikkaan (kuten aiemmissä tutkimuksissa usein on todettu) vaan muitakin näkemyksiä on erotettavissa. Niinpä näyttääkin siltä, että vaikka muuttajat "alueellisesti" ovatkin usein sijoittuneet miellyttävimpinä pitämäänsä valtakunnan osaan, melko harvat ovat päässeet mieluisimmalle asuinpaikkakunnalle (taulukko 1). Jos vielä palautetaan mieleen, että varsin monet muuttajat ovat joutuneet nykyiselle asuinpaikkakunnalle (paikallismuutossa kaupunginosaan) sen tähden että tiedossa ei ole ollut vaihtoehtoisia sijoituspaikkoja, voidaankin kysyä, mikä on preferenssien todellinen merkitys muuttotapahtumassa ja muuton päämäärän valinnassa? Tulosten mukaan voidaan olettaa, että muuttajien tilapreferenssit eivät ole muuttajien sijoittumisen tärkein ohjaaja vaan syitä on ensisijaisesti etsittävä muualta. Varsin loogisia ohjaajia sijoittumispaikan valin-

nassa ainakin kaukomuutossa lienevät työpaikat, minkä eräs Joensuusta Ilomantsiin muuttanut konttoripäällikkö on ilmaissut seuraavasti: "hyvä työpaikka on yleensä muuton syy, eikä mielikuvat ja tiedot paikkakunnasta". Esimerkiksi kaukomuuton osalta muuttamisen syiksi ilmoitettiin yli puolesta muutoista työhön tai työpaikkaan liittyvät syyt, ts. sikäli kun muuttaja muutoissa voi realisoida tilapreferenssejään, niiden perustana ovat usein työmarkkinat. Gould (1975) on todennut myös tutkiessaan preferenssien ja muuttovirtojen välisiä suhteita, että niiden välillä ei näytä olevan riippuvuutta. Asuinpaikkojen arvostukset eivät näytä täten ohjaavan muuttovirtoja. Myös Gould (em. teos s. 148) esittää tärkeimmäksi muuttovirtoja kontrolloivaksi tekijäksi työmahdollisuudet: ihmisten on pakko muuttaa työn perässä paikkoihin, jotka eivät välttämättä ole heidän mielestään kaikkein miellyttävimpiä. Ehkä preferenssien toteutumista puolestaan ilmentää se, että eläkeläisten on usein havaittu palaavan kotiseudulle. Myöskään paikallismuutossa muuttajien tilapreferenssit eivät voi kovin paljoa ohjata sijoittumispaikan valinnassa, koska niille on olemassa monenlaisia rajoitteita. Niinpä esim. omakotitaloon pyrkivien sijoittumista määrää pääosin kuntien maankäyttöpolitiikka, jonka mukaisesti uudet asuinalueet rakennetaan. Vuokra-asujilla tilanne on tietysti vielä rajoitetumpi eli he muuttavat sinne, mistä asunto saadaan.

Lopuksi

Maantieteessä on melko runsaasti tutkittu ihmisten tilapreferenssejä, ts. sitä, miten ihmiset arvostavat tilaa. Usein nämä tutkimukset ovat olleet lähtökohta-asetelmiltaan kovin kapeita ja metodikeskeisesti ohjautuneita. Vaikka voidaan ajatella, että juuri muutoliikkeessä preferenssit voisivat vaikuttaa ihmisten toimintaan, ei preferenssien ja muuttamisen välistä yhteyttä ole juuri tutkittu. Tässä tutkimuksessa on erotettu horinson-taaliset (aluetaso) ja vertikaaliset (yhdykskuntatyypitaso) preferenssit, joita on tarkastel-

tu muuttajien aikaisempaa liikkuvuutta ja nykyistä asuinpaikkaa vasten. Lisäksi "taustatietoina" tarkasteltiin muuttajien näkemyksiä muuttopäätöstilanteesta, erityisesti sijoitusvaihtoehtoista. Tutkimuksessa on ollut käytössä viisi eri aluetasoa kuvaavaa muuttoliikeaineistoa, joiden avulla preferenssi-problematiikkaa on tarkasteltu. Tulosten mukaan muuttajat olisivat yli puolessa muutoista jääneet entiselle asuinpaikkakunnalle, mikäli se olisi ollut mahdollista. Varsin monella muuttajista ei ole ollut muuttopäätöstä tehdessään tiedossa vaihtoehtoisia sijoittumispaikkoja. Valtakunnan tasolla muuttajat asuvat usein arvostamallaan alueella, vaikkakaan eivät aina miellyttävimpänä pitämässään yhdyskuntatyypissä. Tutkimuksessa laadittiin muuttajien preferenssien pohjalta typologia, jonka mukaan havaittiin, että muuttajien eniten arvostama asuinpaikkakunta ei ole läheskään aina nykyinen. Sijoittumispaikan valinnan syitä on näin etsittävä ensisijaisesti muualta kuin muuttajien preferensseistä, näin erityisesti koska preferenssien toteutuminen lienee mahdollista vain tiettyjen annettujen vaihtoehtojen puitteissa.

Viitteet

1. Tilaa ei tule kuitenkaan abstraktin spatialismin tapaan käsitellä miksiäkään itsenäiseksi sinänsä selitysvormaiseksi muuttujaksi. Tämä positivistisen tieteenfilosofian myötä myös maantieteeseen 1960-luvulla levinnyt lähestymistapa korosti tilan itsenäistä fyysis-geometristä luonnetta sen sijaan, että olisi tarkastellut tilan sosiaalista luonnetta ja organisoitumista, mikä on puolestaan muuttoilmion syvärakenteiden selvittämisessä keskeistä. (ks. Vartiainen 1981, Paasi 1981, Paasi & Vartiainen 1981).
2. Ablerin ym. huomio viittaa tässä maantieteessä käytyyn perinteiseen keskusteluun maantieteellisen tilan absoluuttisesta vs. suhteellisesta luonteesta. Heidän toteamustaan voidaan pitää tässä yhteydessä kuitenkin liian yksipuolisena korostaessaan ihmisten "elämistilan" puhtaasti subjektiivista luonnetta. Vrt. Vartiainen (1981), Paasi (1981).
3. Wolpertin (1965) kehittämää paikkakäytökäsitettä voidaan kuvata seuraavalla mallilla: $A_i = f(Z_{ik})$, $k=1, 2, 3, \dots, n$, jossa A_i on paikan i havaittu attraktio, Z_{ik} viittaa paikan i :n variaabelin arvoihin, jotka muodostavat paikan

i paikkakäytön, f viittaa siihen funktioon, jolla kunkin paikan Z_{ik} attribuutit rinnastetaan paikkakäytön yleisiin arvoihin (ks. Lieber 1978, 1979).

4. Tilapreferenssitutkimusten klassikko lienee maantieteessä Gould (1966, 1969). Ko. tutkimuksia on tehty myös Suomessa (ks. Pesonen, 1972 ja 1977).
5. Kaukokuuton "klassista" teoriaperustaa on eritelty mm. Vartiainen 1979a, paikallismuuttoa on puolestaan tarkastellut mm. Summa 1980b.
6. Perseptiotutkimusten metodiikasta ks. Paasi 1980a ja Pesonen 1977.

Lähteet

- Abler, R, J. Adams & P. Gould (1977). Spatial organization. The geographers' view of the world. London.
- Bourne, L.S. (1971 ed.). Internal structure of the city. New York.
- Boyce, R.R. (1971). Residential mobility and its implications for the urban spatial change, in Bourne.
- Brown, L.A. & E.G. Moore (1971). The intraurban migration process: a perspective, in Bourne.
- Gale, S (1975). More on models of residential mobility, in Kosinski & Prothero.
- Gould, P (1966). On mental maps. Michigan later-university, community of mathematical geographers. Discussion paper no. 9.
- Gould, P (1969). Problems of space-preferences measures and relationships. Geographical Analysis 1.
- Gould, P (1975). People in information space: the mental maps and information surfaces of Sweden. Lund Studies in Geography, ser. B, no. 42. Lund.
- Hansen, N.M. (1973). Location preferences, migration and regional growth. A study of the South and South-west United States. New York.
- Hart, R.A. (1973). Economic expectations and the decision to migrate: an analysis by socio-economic group. Regional Studies, vol. 7:3.
- Hautamäki, L (1976). Alueelliset tekijät, teoksessa Muuttoliikesymposium 1975, esitelmät ja keskustelut, toim. Koivukangas, O, Narjus, R & S. Sivula. Vaasa.
- Huhtanen, P (1975). Muuttajan muotokuva ja sopeutuminen. Työvoimaministeriö, suunnitteluosasto, monistettuja tutkimuksia 11. Helsinki.
- Hyman, G & D. Gleave (1978). A reasonable theory for migration. Institute of British Geographers, Transactions, vol. 3:2.
- Jakobsson, A (1969). Omflyttningen i Sverige 1950-60. Komparativa studier av migrationsfält, flyttningsavstånd och mobilität. Meddelanden från Lund Universitets Geografiska Institution, avhandlingar LIX. Lund.

- Klaassen, L.H. & P. Dreve (1974). Migration policy in Europe. Glasgow.
- Knox, P.L. & H. McLaran (1978). Values and perceptions in descriptive approaches to urban social geography, in *Geography and the urban environment: progress in research and applications*, eds. Herbert, D.T. & R.J. Johnston. New York.
- Kosinski, L.A. & R.M. Prothero (1975). People on the move, studies on internal migration. London.
- Kultalahti, O (1972). Muuttaminen sosiaalisena ilmiönä. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, tutkimuksia 1.
- Kyykkä, S., V., Ojala, A. Paasivirta & Sundroos A. (1978). Flytningsrörelsen och levnadsvillkoren - en beskrivning in den interna flyttningen in Finland. Bilaga II till NordREFO 1978:3.
- Lee, E.S. (1969). A theory of migration, in *Migration*, ed. J. Jackson. Cambridge.
- Lieber, S.R. (1978). Place utility and migration *Geografiska Annaler*, vol. 60B:1.
- Lieber, S.R. (1979). An experimental approach for the migration decision process. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. LXX:2.
- Michelson, W (1977). Environmental choice, human behaviour and residential satisfaction. New York.
- Paasi, A (1980a) Tilapreferenssitutkimukset perceptiomaantieteessä. *Terra*, vol. 92:1.
- Paasi, A (1980b). Eräitä elinympäristötutkimuksen lähtökohtia, teoksessa *Kylät ja kaupunginosat*, toim. Siirilä, S, L Hautamäki, S. Rouhinen & E. Tervämäki. Tampere.
- Paasi, A (1980c). Tila-käsite muuttoliiketutkimuksen metodologisena ja empiirisenä ongelmana, behavioraalisen maantieteen nakokulma. Julkaisematon lis. -tutkielma. Joensuun korkeakoulu, maantieteen laitos.
- Paasi, A (1981). Tila-käsitteen problematisoituminen ns. uuden maantieteen metodologiassa, teoksessa Karjalainen, P, Paasi, A & P. Vartiainen, Kolme metodologista tutkielmaa maantieteen alalta. Joensuun korkeakoulu, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 25.
- Paasi, A & P. Vartiainen (1981). Keskuksen ja ympäristön välinen muuttoliike: tapaustutkimus Joensuusta. *Terra*, vol. 93:2.
- Pesonen, H (1972). Mitkä alueet Suomessa miellyttävät? *Terra*, vol. 84:4.
- Pesonen, H (1977). Veränderungen von räumlichen Vorstellungen bei Jugendlichen, *Nordia* 1.
- Rumley, D (1979). The study of structural effects in human geography. *Tijdschrift voor Economie en Sociale Geografie*, vol. LXX:6.
- Short, J.R. (1978). Residential mobility. *Progress in Human Geography*, vol. 2:3.
- Summa, H (1980a). Asunnonvaihtojen suuntautuminen. YJK B33. Helsinki.
- Summa, H (1980b). Kaupunkien sisäisen muuttoliikkeen tutkimus. *Sosiologia* 4/1980.
- Söderling, I (1980). Muuttoliiketutkimuksen teoreettisista lähtökohdista. *Siirtolaisuus* 2/1980.
- Tissari, J (1973). Ruotsiin muuton motiivit. Työvoimaministeriö, suunnitteluosasto, siirtolaisuustutkimuksia 3. Helsinki.
- Vartiainen, P (1978). Muuttoliiketutkimuksen nykytila - kriittinen katsaus. *Terra*, vol. 90:3.
- Vartiainen, P (1979a). Muuttoliike alueellisen kehityksen mekanismina Pohjois-Karjalassa 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella. Joensuun korkeakoulu, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 12.
- Vastiainen, P (1979b). Suomen alueellisesta väestökehityksestä 1970-luvulla. *Terra*, vol. 91:3.
- Vartiainen, P (1981). Tila sosiaalisena käsitteenä, teoksessa Karjalainen, P, A. Paasi & P. Vartiainen, Kolme metodologista tutkielmaa maantieteen alalta. Joensuun korkeakoulu, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 25.
- White, S.E. (1980). A philosophical dichotomy in migration research. *Professional Geographer*, vol. 32:1.
- White, P & R. Woods (1980 eds.). The geographical impact of migration. London
- Wiman, R (1975). Työvoiman Ruotsiin muuton syyt. *Sosiologia* 2/1975.
- Wolpert, J (1965). Behavioral aspects of the decision to migrate. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, vol. 15.
- Woods, R (1979). Population analysis in geography. London.

SPATIAL PREFERENCES AND MIGRATION – A GEOGRAPHICAL VIEWPOINT

Geographers have traditionally done migration research, especially at an aggregate level. Often they have studied only the areal direction of migration streams. Although geography has been regarded as a special science of space and spatial dimension, geographers have in many respects neglected these aspects at both the aggregate and the individual level. Space has usually been reduced to distance or to an absolute areal division. Distance has usually been used as an explanatory variable instead of an attempt being made to explain the meaning of distance or other dimensions of space. One reason for this has been the abstract spatialism or spatial separatism propagated by the positivist philosophy of science that emerged in geographical literature in the 1960s and even earlier in migration research. Also the so-called space-preference studies that geographers have been doing since the 1960s have remained abstract because of excessive use of quantitative methods. What is more important from

the viewpoint of migration research, geographers have seldom tried to ascertain the meaning of space preferences in a spatial decision-making process. In migration, however, the meaning of space preferences can presumably become most clearly apparent. In this article, I have utilized five sets of survey data indicating different areal levels of spatial movement to research the space preferences of migrants at both horizontal (areal) and vertical (communities) levels. I have also examined the meaning of preferences from the viewpoint of the migrants' earlier movement and from that of their latest migration. As a background for their preferences the migrants were asked whether they had had other possible destinations when making their

decision to migrate and whether they would have wanted to remain at their old place of residence if it had been feasible. Migrants seem to live at the national level in areas they prefer most but more seldom at the community level they prefer most. When the migrants' present place of residence was compared with the most preferred locality, it was found their present home locality is by no means always the one migrants would prefer most. It would seem further that the realization of migrants' space preference would be possible only under certain "objective" conditions, which signify mainly labour markets in cases of long-distance migration and housing markets in cases of residential mobility.
